

УДК 351.79:333.93(477)

Якимець Оксана Олексіївна –
ад'юнкт кафедри адміністративного
права і процесу Національної академії
внутрішніх справ

НАПРЯМИ АКВАКУЛЬТУРИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Здійснено аналіз напрямів аквакультури в національному законодавстві. Окреслено їх головні недоліки. Акцентовано увагу на недосконалому оперуванні понятійним апаратом у межах одного законодавчого акта. Запропоновано можливі шляхи вдосконалення регулювання напрямів аквакультури в національному законодавстві.

Ключові слова: аквакультура; напрями аквакультури; товарна аквакультура; товарна продукція; об'єкти аквакультури; водні біоресурси; рекреаційні послуги у сфері аквакультури.

Проанализированы направления аквакультуры в национальном законодательстве. Обозначены основные их недостатки. Акцентировано внимание на недостатках при оперировании понятийным аппаратом в пределах одного законодательного акта. Предложены возможные пути усовершенствования регулирования направлений аквакультуры в национальном законодательстве.

Ключевые слова: аквакультура; направления аквакультуры; товарная аквакультура; товарная продукция; объекты аквакультуры; водные биоресурсы; рекреационные услуги в сфере аквакультуры.

У найближчому майбутньому, згідно з прогнозами Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), лише аквакультура забезпечить споживачів різних країн найбільш високоякісною й екологічно чистою рибною продукцією. За темпами розвитку аквакультура випереджає рибальство, що пояснюється багатьма факторами, насамперед економічними.

Аквакультура є контрольованим процесом вирощування риби – цінного й часто незамінного продукту харчування, що забезпечує потребу людини, насамперед, у білках тваринного походження, широкій гамі вітамінів, різноманітні мікроелементів і біологічно активних речовин.

Проведені реформи в рибництві не сприяли стабільному збільшенню обсягів виробництва продукції аквакультури. Тому на сучасному етапі виникає чимало проблемних питань, що накопичились у

сфері аквакультури та потребують нагального вирішення. Одним із таких способів розв'язання проблем мало стати прийняття Закону України «Про аквакультуру». Водночас уже на початкових етапах його імплементації виникли труднощі в застосуванні закріпленої нормативної бази.

Питання розвитку вітчизняного рибного господарства досліджували у своїх наукових працях такі вчені, як П. Борщевський, С. Бугера, М. Гринжевський, В. Долинський, В. Коваленко, В. Кулаков, К. Рижова, М. Хвесик та ін.

Питання аквакультури було актуалізовано ще в 1986 р. на Першій всесоюзній нараді з проблем зоокультури в тезах доповіді «Аквакультура: поняття і напрями» Ю. С. Решетникова й О. І. Шатуновського [1, с. 64].

Зазначені науковці виділяють три напрями аквакультури, що відображає історичний хід розвитку цієї галузі людської діяльності.

1. Використання та цілеспрямоване формування продукції природних екосистем за рахунок природної кормової бази. У межах такого напрямку можна виділити низку форм господарювання на природних водоймах:

а) підвищення кормової бази риб за рахунок добрива водойм, акліматизації кормових безхребетних;

б) підвищення чисельності окремих цінних видів риб завдяки покращенню ефективності природного нересту (охорона й меліорація природних нерестовищ, облаштування штучних нерестовищ) та випуску молодняка, отриманого шляхом штучного відтворення;

в) ведення моновидового або полівидового пасовищного рибицтва шляхом науково обґрунтованого випуску молодняка цінних видів риб з урахуванням вільних харчових ніш;

г) докорінна реконструкція рибної популяції водойми в потрібному напрямі шляхом меліорації малоцінних видів і підселення цінних видів риб.

2. Створення продукції завдяки штучним кормам. Цей напрям передбачає організацію повного управління життєвим циклом гідробіонтів: від вирощування маткових популяцій до одержання молодняка в умовах штучного відтворення:

а) ставкове рибицтво, у якому використання штучних кормів може поєднуватися з обмеженим використанням природних (навіть за умови застосування добрив);

б) садкове рибицтво, у якому поряд із використанням штучних кормів також в обмеженій кількості можуть використовуватися природні. У садках у більш повному об'ємі може контролюватися щільність посадки риб і процеси споживання кормів. Там також можна використовувати або один вид, або набір видів;

в) басейнове рибицтво та використання закритих промислових установок на замкнутих циклах водопостачання в разі повного контролю та регулювання параметрів середовища (температури, газового режиму, умісту метаболітів тощо).

3. Третій напрям – використання природних або штучних водних екосистем або окремих аквакультурних біотехнологій для очищення скидних вод і збереження чистоти водойм [1, с. 65].

У національному законодавстві зазначене питання врегульовано в розд. 3 Закону України «Про аквакультуру». Зокрема, у ч. 1 ст. 13 «Напрями та види аквакультури» визначено напрями діяльності аквакультури, що мають на меті:

отримання товарної продукції аквакультури та її подальшу реалізацію (товарна аквакультура);

штучне розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів;

надання рекреаційних послуг.

У цьому разі бачимо, що в статті закріплено не просто напрями аквакультури, а напрями діяльності, які здійснюються з певною метою.

Досліджуючи напрями діяльності аквакультури, необхідно розкрити зміст власне поняття «напряму». У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за редакцією В. Т. Бусела це поняття визначено як шлях діяльності, розвитку чого-небудь, спрямування якоїсь дії, явища [2, с. 731]. Водночас З. В. Перун тлумачить напрями діяльності як конкретні види дій у межах програми, спрямованої на виконання завдань програми. На його думку, напрями діяльності вказують на ті дії, здійснення яких забезпечує досягнення мети [3, с. 57].

Співставлення цих двох визначень дає змогу зрозуміти, що напрям є більш широким поняттям, ніж напрям діяльності, який постає лише як один із його проявів. У Законі України «Про аквакультуру» закріплено напрями діяльності аквакультури, що здійснюються з певною метою. Це передбачає більш вузьке поняття й повною мірою не відображає всіх можливих варіантів діяльності у сфері аквакультури.

Можна констатувати недосконалість оперування понятійною базою, оскільки назва власне ст. 13 Закону України «Про аквакультуру» містить більш широке поняття, ніж положення, закріплене в ч. 1 цієї статті.

Уважаємо за необхідне здійснити аналіз напрямів діяльності аквакультури, закріплених у Законі України «Про аквакультуру».

Перший напрям визначено в ст. 13: це – отримання товарної продукції аквакультури та її подальша реалізація (товарна аквакультура).

Такий напрям у документі не роз'яснено та, відповідно, не з'ясовано головні положення щодо його реалізації.

У ст. 1 Закону України «Про аквакультуру» наявне таке визначення: товарна аквакультура – діяльність, що здійснюється з метою одержання товарної продукції аквакультури та її подальшої реалізації [3].

У цьому разі спостерігається недосконалість правової норми, адже в ст. 13 під назвою «Напрями та види аквакультури» відсутнє роз'яснення цього виду діяльності. Водночас у ст. 1 «Визначення термінів» наявне визначення дефініції, що не роз'яснює сутність діяльності, а навпаки, викликає додаткові запитання.

На нашу думку, необхідно уточнити значення понятійного апарату, яким оперує законодавець, зокрема слід зауважити, що товарна продукція – вартість всієї продукції, що виробило підприємство, призначеної для реалізації на сторону або для власних невиробничих потреб [4].

До складу товарної продукції промислових підприємств включається вартість готових виробів, виготовлених як із власного матеріалу, так і з матеріалу замовника, зданих на склад та призначених для реалізації; вартість напівфабрикатів власного виробництва, що відпускаються на сторону, і вартість робіт промислового характеру, які виконуються за замовленнями сторонніх організацій і для власних промислових потреб [4].

В електронному тлумачному словнику «Словопедія» зазначено, що товарна продукція – обсяг у грошовому вираженні всієї виготовленої та реалізованої підприємством за певний проміжок часу кінцевої продукції [5].

З огляду на це, зауважимо, що товарна продукція – це економічна категорія, що містить не лише продукти, отримані внаслідок діяльності у сфері аквакультури, а й затрати, що супроводжували таке виробництво та його подальшу реалізацію.

Крім того, законодавчо не закріплено, які існують шляхи реалізації продуктів аквакультури.

Для реалізації продукції підприємство може використовувати різні канали збуту, а саме: продавання державі, самостійна реалізація через точки збуту, продавання на торговому ринку, на біржі товарів і послуг, іншим підприємствам, працівникам підприємства, за договірними поставками та бартерними угодами тощо.

Канали реалізації продукції можуть бути прямими (без участі посередників) та непрямыми (з одним посередником чи значною їх кількістю). Надмірна кількість посередників на ринку продукції призводить до того, що вироблений на підприємстві товар стає

дорожчим від продажу прямим каналом і його вартість може перевищувати його реальну вартість удвічі. Тому чимало підприємств намагаються більше використовувати прямі канали збуту своєї продукції, що робить їх продукцію більш дешевою й конкурентоздатною [6, с. 105].

Існує чимало шляхів збуту та реалізації товарної продукції аквакультури, з огляду на що вважаємо за необхідне законодавчо виокремити й закріпити конкретні шляхи збуту продукції. Це сприятиме коректному та правильному застосуванню Закону, контролю за продукцією й гарантуванню її якості.

Другим напрямом, який закріплено в ч. 1 ст. 13 Закону України «Про аквакультуру», є штучне розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів. У ч. 4 ст. 13 зміст цього положення передбачає: штучне розведення (відтворення), вирощування об'єктів аквакультури та їх використання, пов'язане з подальшим вселенням у водні об'єкти (їх частини), що здійснюють суб'єкти аквакультури за рахунок їх власних коштів, коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів відповідно до затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері рибного господарства, порядку.

Крім цього, об'єкти аквакультури, вселені у водні об'єкти (їх частини) внаслідок їх штучного розведення (відтворення) та вирощування з метою відновлення природних популяцій, поповнення запасів водних біоресурсів і збереження їх біорізноманіття, належать до державної власності [7].

У цьому разі спостерігається невідповідність термінів, якими оперує законодавець у ч. 1 ст. 13. Так, у ній закріплено поняття «водні біоресурси». Водночас у ч. 4 ст. 13, роз'яснюючи зазначений напрям, законодавець використовує термін «об'єкти аквакультури». Ці поняття не є тотожними, а отже, розглянемо їх відмінності.

У Законі України «Про аквакультуру» водні біоресурси (водні біологічні ресурси) визначено як сукупність водних організмів (гідробіонтів), життя яких неможливе без перебування у воді. До водних біоресурсів належать прісноводні, морські, анадромні та катадромні риби на всіх стадіях розвитку, круглороті, водні безхребетні, у тому числі молюски, ракоподібні, черви, голкошкірі, губки, кишковопорожнинні, наземні безхребетні у водній стадії розвитку, водорості та інші водні рослини.

Об'єкти аквакультури – гідробіонти, які використовують із метою розведення, утримання та вирощування в умовах аквакультури [8]. Гідробіонти – це організми, що живуть у водному середовищі [2, с. 237].

Недосконалість оперування термінологією може призвести до неправильного тлумачення Закону, що в подальшому спричинить складнощі під час практичного застосування.

У ч. 1 ст. 13 Закону України «Про аквакультуру» передбачено ще один напрям – надання рекреаційних послуг. Роз'яснення цього напрямку представлено в ч. 5 ст. 13 Закону. Зокрема, зазначено, що для надання рекреаційних послуг у сфері аквакультури з метою оздоровлення, відпочинку, екологічного виховання населення суб'єкт аквакультури визначає місця в межах наданих у користування рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), рибогосподарських технологічних водойм.

Більш детально положення щодо цього напрямку діяльності розкрито в ч. 5 ст. 13 Закону України «Про аквакультуру». Ідеться про те, що для надання рекреаційних послуг у сфері аквакультури з метою оздоровлення, відпочинку, екологічного виховання населення суб'єкт аквакультури визначає місця в межах наданих у користування рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), рибогосподарських технологічних водойм.

Рекреаційні послуги у сфері аквакультури можуть надаватися суб'єктом аквакультури на платній або безоплатній основі.

Стаття 1 Закону України «Про аквакультуру» визначає рекреаційні послуги у сфері аквакультури як діяльність, пов'язану з організацією відпочинку, у тому числі з наданням права на здійснення любительського та спортивного добування (вилову) об'єктів аквакультури, а також створенням умов для спостереження за гідробіонтами з метою задоволення естетичних і пізнавальних потреб. Ідеться про любительське й спортивне рибальство – вилов риби, добування водних безхребетних у спеціально визначених для цього водоймах (їх ділянках) із метою особистого споживання (за умови дотримання встановлених правил рибальства та водокористування) [8].

Нагальною є потреба в більш розгорнутому законодавчому закріпленні положення щодо цієї діяльності та можливих послуг у сфері аквакультури. Потрібно застосувати комплексний підхід для врегулювання рекреаційних послуг у сфері аквакультури, ураховуючи всі можливі напрями щодо надання послуг, відтворення біоресурсів і збереження наявних фондів.

Підбиваючи підсумки, можна зробити висновок про необхідність застосування комплексного підходу для врегулювання відносин у сфері аквакультури. Також потребує відповідного вдосконалення понятійний апарат Закону України «Про аквакультуру». Крім того, на нашу думку, було б доцільно ст. 13 цього Закону («Напрями та види аквакультури») розділити на дві самостійні статті для більш повного відображення їх змісту, з чіткою

структурною побудовою, зрозумілою системою застосування правової норми, що значно спростить процес тлумачення Закону, гарантуватиме однозначне й повне розуміння правової норми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Решетников Ю. С. Аквакультура: поняття і напрями / Ю. С. Решетников, Ц. І. Шатуновський // Перша всесоюзна нарада з проблем зоокультури : [зб. тез доп.]. – Ч. 1. – М., 1986. – С. 64–66.
2. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
3. Програмно-цільовий метод формування бюджету : [навч. посіб.] / Перун З., Романюк О., Товста Н. та ін. – К. : Унісерв, 2002. – 153 с.
4. Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
<http://dic.academic.ru/contents.nsf/bse/>.
5. Словопедія [Електронний ресурс] : електрон. слов. – Режим доступу :
<http://slovopedia.org.ua/38/53410/384852.html>.
6. Економіка підприємств : [навч. посіб.] / Черевко Г. В., Горбонос Ф. В., Іваницька Г. Б., Павленчик Н. Ф. ; за заг. ред. Г. В. Черевка. – Львів : Апріорі, 2004. – 384 с.
7. Про аквакультуру : Закон України від 18 верес. 2012 р. № 5293-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 43. – Ст. 616.
8. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів [Електронний ресурс] : Закон України від 8 лип. 2011 р. № 3677-VI. – Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3677-17>.